

ВИПЕРЕДЖАЮЧА ОСВІТА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

Педагогіка
школи

У роботі розглянуто теоретико-методологічні засади випереджаючої освіти для сталого розвитку як інноваційного напрямку сучасної освітньої діяльності. Розкрито мету, принципи, зміст випереджаючої освіти для сталого розвитку, її роль у сучасному освітньому просторі.

Ключові слова: випереджаюча освіта, сталий розвиток, інновація, особистість, освітня модель.

УДК 37.014.544:
005.591.6

Сьогодні у сучасному українському суспільстві можна побачити чотири моделі освіти.

По-перше, це модель випереджаючої освіти як освіти, що стосується запровадження інноваційних методів та підходів, перебування освітнього середовища в інтересах сталого розвитку як можливість подолання тих ризиків, викликів та загроз, що характеризують соціокультурну ситуацію ХХІ століття.

По-друге, це модель наздоганяючої освіти, яка реалізовує ті засоби та зміст навчання, які вже діють в інших провідних країнах, але недостатньою мірою впроваджені в Україні.

По-третьє, це так звана гальмуюча освіта, застаріла за формою та змістом, в якій не враховуються як суспільні потреби, так і інтереси особистості, яка існує відірвано від реалій життя, є формалізованою, фрагментованою та несистемною.

По-четверте, це імітуюча освіта, яка видає себе

за перші дві моделі, але насправді не містить реального змісту, а тільки формально вміщує окремі елементи, що характеризують випереджаючу та наздоганяючу освіту.

На жаль, саме гальмуюча та імітуюча моделі більшою мірою сьогодні присутні як в межах середньої, так і вищої освіти. Ті проблеми, які має сьогодні освіта – це проблеми системного характеру. Сьогодні необхідним є перехід на реально діючі, актуальні моделі освіти. І в цьому сенсі випереджаюча освіта є інноваційним напрямком, що сприяє формуванню усталених механізмів перебудови освіти.

Метою статті є розкрити основні теоретико-методологічні принципи по-

**Ольга
ВИСОЦЬКА**

Декан факультету відкритої освіти, завідувач кафедри філософії випереджаючої освіти та управління інноваційною діяльністю Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, доктор філософських наук, доцент

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2015

будови та функціонування випереджаючої освіти для сталого розвитку як інноваційного напрямку освітньої діяльності.

Випереджаюча освіта є результатом зміни пріоритетів розвитку освіти та відповіддю на глобальні виклики світу XXI століття. Згідно стратегії освіти для сталого розвитку, прийнятої Європейською Економічною Комісією ООН (ЄЕК ООН), сучасна освіта повинна мати інноваційно-випереджальний характер, тобто бути націленою на вирішення існуючих проблем засобами випереджально-інноваційної діяльності в ім'я життя нинішніх та майбутніх поколінь. Випереджаюча освіта для сталого розвитку відповідає означеним критеріям, оскільки, з одного боку, використовує сучасні методи навчання та виховання, з іншого боку, відштовхується від конкретної стратегії майбутнього – стратегії сталого розвитку – подальший прогрес людства, покращення якості життя та соціально-економічного благополуччя з врахуванням існуючих екологічних обмежень. Тому процеси модернізації освіти повинні проходити відповідно до насущних потреб часу та очікувань сталого майбутнього.

Перед випереджаючою освітою в інтересах сталого розвитку постає завдання забезпечити формування в молодого покоління нових форм мислення та поведінки у довкіллі, які припускають уміння прогнозувати і планувати, мислити творчо, критично та самокритично, відповідально і свідомо.

Основною метою випереджаючої освіти для сталого розвитку є сприяння становленню всебічно освіченої, соціально активної особистості, яка розуміє нові явища та процеси суспільного життя, володіє системою поглядів, моральних принципів, норм поведінки, які забезпечують готовність до соціально відповідальної діяльності та неперервної

освіти у швидко змінюваному світі. Поеднання випереджаючої освіти із стратегією сталого розвитку передбачає формування відповідних життєвих стратегій та моделей поведінки особистості, орієнтації на якісні та ефективні форми побудови майбутнього.

Випереджаюча освіта для сталого розвитку бачиться як процес навчання тому, як приймати рішення, необхідні для забезпечення довгострокового майбутнього економіки, екології, соціальної справедливості.

Отже, концепція випереджаючої освіти для сталого розвитку передбачає створення умов для виконання освітою функцій випереджаючого чинника соціальних змін, інтеграцію принципів, цінностей та практик сталого розвитку у всі аспекти навчання та виховання.

Суть концепції випереджаючої освіти для сталого розвитку у тому, щоб перебудувати навчальний процес у всіх ланках системи освіти таким чином, щоб вона стала здатною до вчасної підготовки людей до нових умов існування, дати їм такі знання й уміння, які дозволили б не тільки успішно адаптуватися у новому соціальному та інформаційному середовищі, але й активно впливати на нього в інтересах збереження й подальшого гармонійного розвитку людського суспільства.

При формуванні різноманітних моделей випереджаючої освіти важливе значення має процес становлення особистості та її соціалізації. У навчанні актуальним є використання дослідницької методики та методів пошуковості, проблемне викладання матеріалу. Стають необхідними уміння особистості брати участь у плануванні соціального розвитку території, передбаченні наслідків тих чи інших дій, перш за все – здатність до відповідального, виваженого ставлення – до довкілля (природного та соціального), до інших людей, до власного здоров'я тощо.

Особливістю випереджаючої освіти для сталого розвитку є те, що вона охоплює екологічну, економічну та соціальну проблематику навчання й виховання під кутом зору формування нової системи ціннісних орієнтирів та моделей поведінки підростаючого покоління та суспільства загалом. Вона суттєво доповнює та розширює рамки екологічної освіти, дозволяє усі аспекти освітньої діяльності розвивати у контексті сталого розвитку, різноманітність тем якого вимагає застосування комплексного опрацювання і дає можливість створити системний механізм трансформації смисложиттєвих пріоритетів на індивідуальному рівні, а відтак – забезпечувати випереджуючу функцію освіти стосовно моделювання соціальних процесів.

Сталий розвиток передбачає не тільки грамотне, раціональне використання природних ресурсів нинішніми поколіннями, але й заходи зі збереження довкілля в ім'я життя майбутніх поколінь. Тому важливою складовою освіти для сталого розвитку є практична реалізація закладених основ сталості, забезпечення дострокових дій з вирішення екологічних проблем, а також проблем сталого економіко-соціального розвитку.

Сталість включає ідею підтримки високого рівня соціально-економічного розвитку країн, тобто збереження їх як матеріально-ресурсного, так і духовного капіталу. Соціальна складова сталості спрямована на збереження стабільності соціальних та культурних систем, впровадження політики миру та ненасильства. Тому основою освіти для сталого розвитку є вивчення соціальних, економічних, психологічних передумов конфліктів та їхнє попередження, прищеплення дітям культури партнерства та співробітництва, взаємної поваги та толерантності.

В основі ідеї сталого розвитку – визнання людини основною цінністю. Тому важливим є дотримання

прав людини, виховання в дитині культури громадськості, що передбачає активні дії із засвоєння своїх прав та обов'язків, розвиток відповідальної громадянської позиції, вміння аргументовано відстоювати свою думку тощо.

На рівні освітньої політики впровадження норм та принципів сталого розвитку передбачає такі заходи, як:

- розвиток життєвих звичок із ощадливого використання ресурсів та енергозберігаючих технологій життєзабезпечення людини, що включає розумне споживання енергії та води, зменшення марних витрат сировини, кількості відходів;
- впровадження принципів, норм та цінностей екологічної етики та етики відповідальності, переведення їх у площину практичної діяльності, повсякденного життя, що сприятиме формуванню стійких, екологічно врівноважених звичок та традицій;
- розвиток духовного потенціалу особистості у контексті особистісно-орієнтованої та гуманоцентричної педагогіки, що передбачає визнання безумовної цінності кожної людини, її права на саморозвиток та самореалізацію;
- впровадження норм міжособистісної та міжкультурної комунікації на засадах принципів полікультурності та толерантності;
- виховання соціально-активної та інноваційно спрямованої особистості, адаптованої до динаміки сучасного життя;
- розвиток медіакультури особистості, основ критичного мислення та медіакомпетентності;
- формування культури здоров'я підростаючого покоління на засадах розуміння єдності природи та людини, залежності здоров'я людини від стану довкілля.

Випереджаюча освіта для сталого розвитку характеризується:

- інтегративністю та міждисциплінарністю – інтегрує різні на-

прямки та освітні галузі, спрямована на розвивальний характер змісту освітньої практики;

- інноваційністю — використовує новітні технології та принципи випереджального навчання та виховання;
- трансформаційністю — сприяє трансформації освітнього середовища та модернізації всієї системи освіти;
- холистичністю (цілісністю) та неперервністю — орієнтована на особистість в її цілісності, не обмежуючись лише інтелектуальною сферою, виступаючи змістовною складовою освіти протягом всього життя;
- системністю — є системоутворюючим елементом освіти, сприяючи розвитку системного мислення;
- практичною спрямованістю навчання через засвоєння конкретних практик сталого розвитку.

В основі теоретичних підходів випереджаючої освіти для сталого розвитку:

Діяльнісний підхід, який передбачає створення такої системи неперервної освіти для сталого розвитку, яка активізує пошук духовних зв'язків особистості та їх впливу на творчу діяльність у плані відповідального, соціально активного та стратегічного підходу до вирішення актуальних соціально-економічних та екологічних проблем.

Принцип гуманоцентризму освітньої діяльності як забезпечення умов для духовного розвитку дітей та молоді, пріоритету гуманістичних цінностей та ідеалів, особистісно-орієнтовану педагогічну діяльність, життєтворчу педагогіку.

Принципи та цінності педагогіки співробітництва, не насильства та толерантності, що передбачають співробітництво, співтворчість педагогів та учнів на основі суверенітету особистості школяра, шанобливого ставлення до його права вибору у прийнятті рішень, розвитку комунікативної культури особистості.

Принцип соціо- та екоцентризму освіти для сталого розвитку, як впровадження у зміст навчання та виховання дітей комплексного підходу до розуміння соціально-економічних та екологічних проблем, холистичного мислення, етики відповідальності та екологічної етики через усвідомлення особистістю своєї єдності із природним оточенням, щільного взаємозв'язку соціально-економічного розвитку та екологічних змін.

Принципи пріоритету розвивальної, інноваційно спрямованої освіти, проєктивної педагогіки та стратегічного управління навчальним закладом, а також творчої свідомої діяльності з самовдосконалення і саморозвитку особистості на засадах гармонізації відносин у системі „природа — суспільство — особистість”.

Подібний методологічний інструментарій орієнтований на здобуття особистістю додаткових знань, вмінь, навичок, які створюють передумови для індивідуального самовизначення у дотриманні правил екологічно збалансованого та відповідального способу життя, а також застосуванні засобів практичної реалізації пріоритетів стратегії сталого розвитку на засадах педагогіки співробітництва, взаєморозуміння та толерантності.

Випереджаюча освіта передбачає формування інноваційної культури педагога як системи засвоєних особистістю педагогічних засобів, що забезпечують інноваційний спосіб діяльності. Основні функції, які виконує при цьому педагог:

— співрозмовника, концентруючись на значимих для дитини питаннях, підтримуючи її емоційно та практично;

— експерта — як спеціаліста, що володіє глибокими знаннями, різнобічними навичками. Це означає також вміння бути авторитетом в очах дитини, вміти донести учбовий матеріал, зацікавити, ініціювати самоосвітню діяльність учня. Тим самим педагог перетворює дитину з пасив-

ного об'єкта навчання в активному його агенті;

– фасилітатора (від англ. „*facilitate*” – бути посередником), тобто педагога, який сприяє засвоєнню нового, забезпечує успішну групову комунікацію. Педагог-фасилітатор працює в системі особистісно-зорієнтованої (гуманістичної) педагогіки і в роботі з дітьми сповідує відкритість власним думкам, переживанням, заохочення, довіру як вираз внутрішньої особистісної впевненості в можливостях і здібностях вихованців, „емпатичне розуміння” (бачення поведінки вихованця, його реакцій, дій, навичок). Тим самим він, з одного боку, створює комфортні умови для розвитку дитини, з іншого боку, сприяє відкритій та ефективній комунікації у групі;

– дослідника, що передбачає, по-перше, вміння педагогом проводити аналіз динаміки взаємодії з учнями у процесі навчання та виховання; по-друге, використовувати різні психо-діагностичні методи, що сприяє отриманню інформації про розвиток дитини, її успіхи та труднощі; по-третє, використовуючи технології „особистісного зростання”, коректуючи та спрямовуючи процес розвитку дитини;

– тьютора (від англ. „*tutor*” – наставник) – педагога, що організовує індивідуальний процес навчання, спонукає до самоосвітньої діяльності. Сьогодні тьюторство в Україні в основному використовується в дистанційних формах навчання, однак у класичному розумінні воно передбачає очну взаємодію. Важливою тут є

активізація пізнавальної активності учнів шляхом власного процесу самонавчання.

ВИСНОВКИ

Таким чином, запровадження випереджаючої освіти має велике значення з точки зору визначення основних напрямків побудови сталого майбутнього, розвитку соціально-активної та відповідальної особистості, здатної до вирішення насущних проблем XXI століття. У межах випереджаючої освіти для сталого розвитку відбувається формування всього комплексу необхідних для життя у сучасному глобалізованому світі компетентностей. Стратегія сталого розвитку стала відповіддю світового співтовариства на появу та розповсюдження різноманітних глобальних ризиків (загроз). Своєю чергою, формування випереджаючої освіти спричинило розвиток інноваційних підходів навчання та виховання.

З реалізацією цього проекту в школах знайомтеся на сторінках цього часопису – див.: С. 194, 200, 218

Ольга Высоцкая

Опережающее образование для устойчивого развития: теоретико-методологические основы

В работе рассмотрены теоретико-методологические основы опережающего образования для устойчивого развития как инновационного направления современной образовательной деятельности. Раскрыты цели, принципы, содержание опережающего образования для устойчивого развития, его роль в современном образовательном пространстве.

Ключевые слова: опережающее образование, устойчивое развитие, инновация, личность, образовательная модель.

Olga Vysotska

Advanced education for sustainable development: theoretical and methodological foundations

In this article, theoretical and methodological foundations of advanced education are considered for sustainable development, as an innovative trend, in modern educational activity. Objectives, principles, contents are analyzed of advanced education for sustainable development. Its role in the modern educational space is disclosed.

Key words: advanced education, sustainable development, innovation, personality, educational model.